THE RISE OF CARING POWER / CARING AND GENDER

The rise of caring power. Elizabeth Fry and Josephine Butler in Britain and the Netherlands
Annemieke van Drenth en Francisca de Haan
Amsterdam University Press 1999
296 blz., *f* 49,50

Caring and gender
Francesca M. Cancain en Stacey J. Oliker
Pine Forge Press 2000
183 blz., £ 13,99

'Acties in de zorg'. Het is een krantenkop die we meteen associëren met slogans als 'te weinig handen aan het bed', '30 seconden voor het aantrekken van een steunkous' of 'huisartsen staken voor...'. Het begrip zorg lijkt vaak synoniem te staan voor gezondheidszorg. Toch is het een veel bredere notie, die wordt toegepast om een schijnbaar vanzelfsprekende en dagelijkse activiteit als morele notie en politieke factor in te zetten. Onder anderen Nel Noddings, Sarah Ruddick, Carol Gilligan en Joan C. Tronto hebben de aanzet gegeven voor een diepgaande reflectie op het concept zorg. Caring and gender van Cancain en Oliker probeert aan te sluiten bij het door deze auteurs uitgestippelde pad. Ze stellen vragen als: Zijn vrouwen van nature betere zorgverleners dan mannen? Kan betaalde zorg goede zorg zijn? Kan vrijwillige zorg die door de overheid vervangen? Verdwijnt de 'zorgende' familie? Kan kinderopvang goede zorg zijn? Vragen die aan de orde van de dag zijn en in verkiezingstijd door politici zowel in de VS als in Nederland in de strijd worden geworpen. Alle ingrediënten lijken dus voorhanden te zijn voor een spannend boek dat ammunitie zal verschaffen voor levendige discussies over de gestelde vragen. Het begint met een blik op de geschiedenis. De auteurs, geworteld in de VS, benadrukken de invloed van het koloniale erfgoed. Dat biedt een confrontatie tussen de kolonisten die kinderen opvoedden in een gezin dat vooral een economische eenheid vormde en waar kinderen werden gedisciplineerd, de native Americans die vooral door voorbeeld opvoedden, en de slavenfamilies die tegen alle omstandigheden in erin slaagden zorgnetwerken op te bouwen.

Vervolgens wordt aan de hand van case studies geïllustreerd hoe het gezinsleven, economische rollen, zorginstellingen, overheids- en gemeenschapsprogramma's door vooronderstellingen over gender, geworteld in de negentiende eeuw, worden vormgegeven.

Wie niets afweet van het zorgdebat krijgt in dit boek een makkelijk te verteren rondleiding: z/hij wordt stap voor stap meegevoerd in de sociale praktijken rond zorg en hoe die worden gevormd. Wie vertrouwd is met de zorgdiscussies kan het boek lezen als een inkijkje in hoe in de VS zorg sociaal is georganiseerd. Het is een prima reisgids voor wie overweegt enige tijd in de VS door te brengen en meer wil weten dan waar welke toeristische bezienswaardigheden te vinden zijn. De sociale organisatie van zorg verschilt nogal van die in Nederland. Voor Amerikanen is overheidssteun voor individuen eigenlijk ondenkbaar: het is liefdadigheid voor de armen, gefinancierd door belasting betalende, productieve burgers. Wie een beroep moet doen op deze steun is een 'afhankelijke' en minderwaardige burger. Het systeem bevoordeelt allen die een inkomen hebben, wie zorgt valt uit de boot. Of zoals de auteurs het stellen: wie verwacht dat de verzorgingsstaat diegenen beloont die onbezoldigd voor kinderen, ouderen en gehandicapten zorgen, komt bedrogen uit. Het Amerikaanse systeem beloont 'earners far more than carers' (p. 107).

De auteurs beogen niet alleen een rondleiding te geven. Ze komen met een programma tot verandering: de verstrengeling van de onderdrukking van vrouwen en de onderwaardering van zorg moet ongedaan worden gemaakt. In vier punten wordt het actieprogramma samengevat: 1. bouwen aan de erkenning van de waarde van zorg en aan een gemeenschappelijk engagement voor betere zorg; 2. ondersteuning en aanvulling van familiale zorg met een sociaal voorzieningenstelsel; 3. gelijke beloning van betaalde en onbetaalde zorgverlening als ander productief werk en andere burgerplichten; 4. schep-

pen van gendergelijkheid m.b.t. zorgmogelijkheden en -plichten. In het tijdperk Bush jr. klinkt dit revolutionair. Maar hoe dit alles te bereiken? Cancain en Oliker geloven sterk in de kracht van basisgroepen in plaatselijke gemeenschappen die zich kunnen aansluiten bij goede lokale en nationale initiatieven. Het grote voorbeeld is Europa waar bedrijven bijdragen in betaald verlof omdat het beleid dat wil. De Europeanen worden geprezen omdat ze bereid zijn hogere belastingen te betalen in ruil voor een sociaal vangnet. Als Amerikanen in staat waren om meer belastingen te betalen om oorlog te voeren, waarom zouden ze dan niet bereid zijn meer te betalen voor uitgebreidere zorgverlening? Ik vrees dat er heel wat meer voor nodig is om de Amerikaanse kiezer hiervan te overtuigen dan het materiaal dat Cancain en Oliker leveren. Het vergt een sterkere analyse van de achtergronden van het bestaande systeem en een vertaling hiervan voor de kiezer. Het vier-puntenprogramma klinkt als een politiek manifest maar of de burger hiervoor valt? Een goede strategie uitstippelen vergt zowel meer diepgaande analyse als meer politieke kennis: Europa en de VS zijn niet zomaar te vergelijken. Caring en gender blijft op het niveau van de reisgids steken: er zijn mooie voorbeelden, maar steeds blijf je je afvragen wat er achter de plaatjes steekt.

The rise of caring power is een boek dat veel meer antwoord geeft op achtergrondvragen. Opnieuw staat zorg centraal, hier omschreven als zorgende macht. Waar Cancain en Oliker de toerist bedienen, verschaffen Van Drenth en De Haan voer voor een langdurig verblijf. Het boek is ambitieus: het vertelt over de levens van Elizabeth Fry en Josephine Butler en hun impact in Nederland. Fry, in het negentiendeeeuwse religieuze discours voorbeeld van goedheid, zelfopoffering en de overwinning van goed op kwaad, zette zich in voor hervormingen van het gevangenissysteem. Butler, ook vaak gezien als een heilige, bestreed de Contagious Disease Acts in Engeland en probeerde het lot van prostituees te verbeteren. Aan beide vrouwen zijn reeds studies gewijd. Van Drenth en De Haan gaan verder dan een beschrijving van deze levens. Ze hebben een heel programma af te werken. Ik som enkele van hun programmapunten op: verduidelijken van de rol van vrouwen in het historische proces van de ontwikkeling van caring power; ontrafelen van de vooronderstellingen van de zogenaamde natuurlijke band tussen vrouwen en zorg; aantonen dat de opkomst van caring power een context bood voor de vrouwenbeweging; het bieden van een nieuwe indeling voor de eerste vrouwenactiviteiten zodat het begrip feministisch niet anachronistisch gebruikt wordt (respectievelijk activisme, beweging en feminisme); laten zien hoe een humanistische sensibiliteit en het protestantisme caring power bevorderden; het geven van een kritische evaluatie van reeds verschenen studies... Het lijkt te veel voor één boek en het is dan ook een genoegen om te zien dat Van Drenth en De Haan erin slagen om tot het einde toe nauwgezet hun hele programma af te werken. Rondom de levens van Fry en Butler bouwen ze de theorie van caring power uit. Fry en Butler zijn vrouwen die een bijdrage hebben geleverd aan de ontwikkeling van caring power, maar die er ook voor hebben gekozen om deze caring power op hun seksegenoten te richten. Door vrouwen te stimuleren om sociale zorg voor vrouwelijke gevangenen te bevorderen, toont Fry zich een deelneemster aan de eerste vrouwenbeweging. Butler is een feministe want zij probeerde in haar werk voor prostituees de machtsrelaties tussen vrouwen en mannen te veranderen.

Het boek van Van Drenth en De Haan schenkt mij als theoloog, gespecialiseerd in ethiek en vrouwenstudies en met historische interesse, veel genoegen. Te vaak constateer ik dat religie en alles wat ermee samenhangt buiten wetenschappelijke studies wordt gehouden. De notie waarrond dit boek draait, caring power, sluit het religieuze in en maakt het onmogelijk om religie als factor van betekenis in de identiteitsvorming en sociale ontwikkelingen van de afgelopen eeuwen over het hoofd te zien. Tevens biedt de historische analyse van de genese van het zorgconcept goed materiaal voor ethici die zich met zorgethiek inlaten. De manier waarop de sociale betekenis, constructie, ontwikkeling en werking van zorg wordt ontrafeld is indrukwekkend.

Het begrip caring power is volgens de auteurs een centraal concept voor de wording van vrouwen als moderne subjecten. Zorg betekent in brede zin: verantwoordelijkheid voor het welzijn van misdeelde 'anderen'. Sinds de achttiende eeuw is deze brede vorm van zorg, door vrouwen en mannen gedeeld, een belangrijke factor geweest in de sociale betrekkingen. Dit doorbreekt de verengde visie op zorg als typisch vrouwelijk. Dit neemt niet weg dat er wel aandacht voor gender is: het is 'een historisch veranderend, constitutief element van persoonlijke identiteit en sociale organisatie en dus inherent verbonden met macht' (p. 17). Het concept 'zorgende macht' is een verfijning van de door Foucault geïntroduceerde (nieuwe) pastorale macht. Van Drenth en De Haan benadrukken hiermee de dubbele secularisatie die heeft plaatsgevonden: heil wordt in deze wereld gesitueerd en niet langer priesters maar leken, vrouwen én mannen, oefenen deze macht uit.

Tevens wordt het belang van zorg als machtsinstrument benadrukt. Caring power wordt gekarakteriseerd als enerzijds een diepe bewogenheid met het welzijn

van anderen die geconcretiseerd werd in de strijd voor bevrijding van fysiek en spiritueel geweld, en anderzijds als een methode voor het uitoefenen van macht die erop uit is om de identiteiten van zorgverleners en zorgontvangers te veranderen. Sociale betrokkenheid en religieuze attitude zijn voor de negentiende-eeuwse 'revivalist protestant' onlosmakelijk met elkaar verbonden. Of zoals Elizabeth Fry op zeventienjarige leeftijd schreef: 'Mijn idee over religie is niet dat het ons ongeschikt maakt voor de plichten in het leven, zoals een non die ze inruilt voor gebed en dankzegging, maar ik denk dat het ons moet stimuleren en ons in staat moet stellen om juist die plichten goed uit te voeren' (p. 44).

The rise of caring power is voor lezers van allerlei slag interessant: voor wie een historische interesse heeft, of geïnteresseerd is in politiek-sociale ontwikkelingen, of voor wie meer wil weten over verwevenheid van sociale actie en religie. Het boek kan ook gelezen worden als een studie over de invloed van twee vrouwen, maar tevens biedt het inzicht in een tijdvak van de Nederlandse geschiedenis. Kortom, het is een rijk boek dat veel meer beslaat dan de ondertitel deed vermoeden.

Het concept van caring power vraagt om meer studies zoals in dit boek waarin wordt gefileerd hoe caring power werkt. Wat is er bijvoorbeeld met het concept gebeurd in de twintigste eeuw? Hoe kan het dat zorg in het straatje van de softe sector is gemanoeuvreerd? Vanwaar de onmiddellijke associatie tussen zorg en gezondheidszorg, tussen zorg en vrouwen? De twee besproken boeken vallen uiteindelijk niet met elkaar te vergelijken, maar ze bevestigen dat discussies tussen Amerikaanse en Europese auteurs weleens meer worden beïnvloed door verschillen in zorgconcepten dan doorgaans wordt aangenomen.

Els Maeckelberghe